

Anton Puščavnik, Kovski Vrh 5, avtor Pavle ali Štefan Šubic, 2. polovica 19. st.
Foto: Bernarda Jesenko Filipič, 17. 2. 2013

Freska na hiši Žabja vas 11, pripisana Janezu Antonu Tušku, 2. polovica 18. st.
Foto: Bernarda Jesenko Filipič, 8. 8. 2013

FRESKE NA PROFANIH OBJEKTIH V OSREDNJEM DELU POLJANSKE DOLINE¹

Freska in stenske poslikave

Zakaj se včasih uporablja izraz freska, včasih pa stenska poslikava? Različne izraze uporabljamo, ker gre za različne tehnologije slikanja. Freska je slikarska tehnika, pri kateri se poslikava naslika neposredno na sveži apneni omet (pesek, voda in gašeno apno) v tako imenovani tehniki *al fresco*. Za barvilo se uporabljajo naravni pigmenti, za vezivo pa apnena voda. Ker je poslikava naslikana na svež, še moker omet, se barvna plast posuši hkrati z ometom, pri tem pa zaradi kemične reakcije – kalcinacije postane del ometa. Freska je v primeru ugodnih razmer, ko omet ni izpostavljen prekomerni vlagi ali sončni svetlobi, domala večna. Freska je bila največkrat uporabljena in najbolj tehnološko dodelana v srednjem veku, ko je bila v tej tehniki poslikana večina cerkva v Sloveniji. Pozneje se je razvilo še nekaj tehnoloških različic fresko slikanja, npr. na sveži apneni belež, na 'suh omet' (*secco*), ... a so slabše obstojne. Danes se fresko tehnologija redko uporablja, obvladajo jo le redki slikarji, saj je to slikarska tehnika, ki ne dovoljuje nobene bližnjice. Razlog je verjetno tudi v tem, da mora slikar slikati na dnevno svež omet in da le malo slikarjev obvlada tehniko slikanja fresk. Tudi zidarjev, ki bi še znali narediti dober apneni omet, skoraj ni več, saj je v zidarstvu apneno tehnologijo povsem izrinila cementna tehnologija.

Vse druge vrste stenskih slik, ki niso freske, lahko imenujemo stenska poslikava. Poslikave so lahko oljne, tempera, v tehniki *secco* ali *zgrafito*,² redkeje akril. Danes so v uporabi različne

tehnologije, v katerih je v večina primerih akrilno vezivo, to se pravi silikatne barve, pigmenti, ... Freske so bile s tehnološkega, v večini primerov pa tudi s slikarskega vidika, narejene zelo kakovostno. So najobstojnejša slikarska tehnika, a le pod pogojem, da niso izpostavljene preveliki vlagi v zidu ali pa površinskemu zamakanju.

Ena od oblik ljudske umetnosti v preteklosti so freske na pročeljih bogatejših kmečkih stavb. Na fasade domačij so začeli v večji meri slikati figuralne motive v drugi polovici 18. stoletja. Pred tem obdobjem so bile figuralne poslikave na fasadah kmečkih objektov izjeme. Najstarejša znana freska na fasadi kmečkega objekta na Slovenskem pa je prav iz Poljanske doline, in sicer v Podvrhu 2 (par' Strgarji), naslikana med letoma 1520 in 1530 (Kolman 2011: 45 in Makarovič 1986: 64). Slikar Jernej iz Loke, ki je bil zadnji predstavnik srednjeveške slikarske tradicije, je za takratnega ključarja cerkve sv. Brikcija v Četeni Ravni na freski upodobil tri svetnike – zavetnike: sv. Miklavža, sv. Marka in sv. Florjana; danes je freska povsem zbledela.

Poslikave profanih stavb

V 18. stoletju so predvsem v osrednji Sloveniji, zlasti pa na Gorenjskem, Idrijskem, Tolminskem in Loškem ljudski umetniki slikali motive pretežno nabožne vsebine: stilizirane podobe svetnikov in svetnic, priprošnjikov, farnih zavetnikov ali zavetnikov takratnih naročnikov poslikav, Marijo z Jezusom, Križanega. Obrobljali so jih s preprosto ljudsko ornamentiko ter z dekorativnimi elementi: s cofi, z bordurami, letnicami, s kronogrami, z monogrami MARIA, IHS, ipd.). Naslikani so bili tako, da je mimoidoči že na prvi pogled razbral njihovo sporočilo. Stavba s fasado, ki je bila poslikana s stenskimi podobami nabožne vsebine, je imela prestižni okras in je bila simbolično izročena v božje varstvo, da bi jo varovalo pred nesrečami. Freske so vedno na kamnitih stenah, od preloma z 19. v 20. stoletje pa tudi na opečnih.

¹ Hvala sodelavki dr. Mojci Tercelj Otorepec, univ. dipl. etnol. in soc. kulture, višji konservatoriki Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Kranj, za strokovni pregled članka in vztrajno spodbujanje, naj zapišem svoja opažanja s terena.

² *Zgrafito* tehnika je tehnika strganja, opraskanja opleska ali več plasti obarvanega ometa po predlogi.

Fasade so bile do uvedbe cementa v malti izvedene samo iz apna, peska in vode. Tako pozidana in ometana stena je tudi edina primerna podlaga za fresko tehniko. Danes pa se še delno uporablja apnena tehnologija, a na podlagi hidratiziranega apna. Ta je slabše obstojna in ne nudi podlage za pravo fresko poslikavo.

Fasade hiš so najpogosteje dekorativno poslikali s poslikavo v obliki naslikanih šivanih robov, vencev in fasadnih podstavkov, velikokrat pa tudi s posamičnimi polji s figuralnimi poslikavami. Da so si lastniki kmetij lahko privoščili poslikavo, so morali dobro zaslužiti bodisi s kmetijstvom ali pa z dopolnilnimi dejavnostmi (z gostinstvom, s trgovino, z raznimi obrtmi). Za estetske potrebe in likovne predstave tedanjih ljudi je imela pomembno vlogo tudi razvitost podeželskega slikarstva v bližnji okolici. Večina je bila v 18. in 19. stoletju še nepismena, zato je bila slika sredstvo neverbalnega sporočanja. Ne nazadnje je bila lepo poslikana fasada pomemben statusni simbol domačije, tako v vasi kot širšem okolju.

Freske v osrednjem delu Poljanske doline – freskanti in freskarske delavnice

Ena najstarejših ohranjenih figuralnih fresk na profanem objektu v Sloveniji je prav iz Poljanske doline, in sicer že omenjena freska na hiši Podvrhu 2 (par' Strgarji). Do danes se v Sloveniji na profanih objektih ni ohranilo dosti fresk, ki bi bile starejše od 250 let. Pa tudi starejših objektov, na katerih bi se pod ometi lahko nadejali še kakšne poslikave, skoraj ni več. Katera figuralna fresko poslikava na fasadah domačij v osrednjem delu Poljanske doline je naslednja najstarejša, je že težje vprašanje. Med starejšo poslikavo vsekakor sodi v fragmentih odprta, nerestavrirana poslikava, ki se nahaja v notranjih prostorih gostilne Poljane 27 (Na Vidmu). Domnevam, da gre za prizor Kristusovega rojstva, naslikanega na vzhodni steni današnje jedilnice. Ker je to gostilna z večstoletno tradicijo, je fresko morda naslikal kateri od potujočih slikarjev, ki je potoval skozi Poljansko dolino in se je na svoji poti ustavil v Poljanah. Pod beleži hiše Žabja vas 11 (par' Mačk) se kažejo tudi fragmenti starejše freske, ki po rabi barvnega pigmenta opečne in oker barve verjetno sodi v obdobje pred 19. stoletjem. Prav tako ta fasada pod beleži skriva še nekaj starejših fragmentov arhitekturnih poslikav in napis, morda histogram ob vhodnih vratih. Vemo tudi, da je Loški muzej leta 1986 s čelne fasade na hiši Dolenje Brdo 2 (par' Koritarji) snel fresko, vendar pa danes o vsebini prizora ne vemo nič. Hkrati je bil verjetno snet tudi histogram ali monogram. Po lokaciji in obliki snetega dela ometa domnevam, da gre verjetno za letnico, ki je tudi vse skupaj datirala, ter dve vrsti šivanih vogalov. Freska in druge poslikave so bile snete pod vodstvom pokojnega kustosa Loškega muzeja, Andreja Pavlovca, in prenesene v muzej z namenom, da bi jih zaščitili pred propadanjem. Sneti deli s fasade niso bili restavratorsko obdelani in so domnevno nerestavrirani v depozitu.

V drugi polovici 18. stoletja sta nastali tudi freski na hiši Dolenja Dobrava 9 (par' Janez) in druga freska na hiši Žabja vas 11 (par' Mačk). Na Dobravi je v profiliran okvir freske kot osrednji lik naslikana doprsna podoba Marije, uokvirjena z bogato okrašenim naslikanim ovalnim okvirjem. Ob straneh klečita angela – *putta*³ ki nosita okvir s sliko Marije, med njima pa je upodo-

bljena domačija z baročno fasado in s fresko na južni čelni steni hiše. V zgornjem polkrožnem delu freske pa je Marijin monogram, obkrožen s šestimi angelskimi glavicami. Fresko bi lahko naslikal slikar Janez Anton Tušek (Štukl 1973: 150), ki je leta 1765 za bližnjo cerkev sv. Urbana nad Dolenjo Dobravo naslikal Križev pot. Druga freska par' Mačk je najverjetneje nastala v času, ko je na domačiji gospodaril Štefan Maček (1711–1793), arhivsko izpričan stavbar, sin legendarnega arhitekta Mačka – Matije Mačka (ok. 1657–1737) (Resman 2003: 85–108). Po izročilu naj bi bil doma prav v tej hiši v Žabji vasi v Poljanski dolini. Na freski je najvišje v kvadratnem naslikanem okviru, ki ga držita v roki angela – *putta* doprsna upodobitev Marije, ob Marijini sliki so naslikane še štiri angelske glave. V spodnjem delu slike pod Marijo je naslikana hiša z baročno fasado, levo in desno od nje pa sta upodobljena Janez Nepomuk in sv. Štefan. Freski sta si zelo podobni in sta delo istega slikarstva veččega freskanta. Mogoče slikarja Janeza Antona Tuška, ki je na fasado cerkve sv. Križa naslikal Križev pot, v notranjosti pa leta 1767 sliko za desni stranski oltar Janeza Nepomuka in leta 1777 sliko Križanega za glavni oltar.

Iz zadnje četrtine 18. stoletja je preprosta freska sv. Florjana, ki gasi gorečo cerkev, datirana z letnico 1778, naslikana je na zahodni vhodni fasadi hiše Četena Ravan 2 (par' Tavčarji) (Makarovič 1986: 64). S preloma 18. v 19. stoletje je verjetno tudi druga freska Marije Kraljice z Jezusom na isti fasadi (Makarovič 1986: 66), delo drugega freskanta. Obe freski sta bili pred desetletjem sneti s fasade stare hiše in ponovno nameščeni na fasado nove hiše ter bolj vsečno preslikani.

V bližnjem Podvrhu je na že omenjeni Strgarjevi hiši na čelni fasadi freska Marijinega kronanja, s sv. Uršulo in sv. Antonom Puščavnikom ob strani, ter Sveto trojico nad osrednjim likom. Spodaj ob freski še lahko razberemo letnico 1807. Iz iste ljudske delavnice, ki je okoli leta 1800 delovala v Bohinju, na loškem ozemlju in Cerkljanskem (Sedej 1966: 185; 1975: 73–82), je tudi ena od petih fresk na hiši Podvrh 1 (par' Lenart) z upodobitvijo sv. Martina, ki z beračem deli plašč. Prav tako so delo zgoraj omenjene freskantske delavnice tri freske, naslikane na ohranjeni steni stare hiše v Podgori 19 (par' Grogc). Na prvi freski sta naslikana sv. Helena in Gregor, papež. Na drugi freski je upodobljen prizor Križanja, z Jezusom, razbojnikoma, Marijo in Janezom Evangelistom. Na tretji freski pa sta upodobljena sv. Martin na konju, ki z beračem deli svoj plašč, in letnica 1807. Freske so dobro ohranjene in so bile pred leti restavrirane. Vseh pet omenjenih fresk ima bogate, razgibane poslikane okvire s cofi in z mrežo, volute in rastlinsko ornamentiko. Razen fresk v Podvrhu in Podgori figuralne poslikave iz 19. stoletja niso datirane in podpisane.

Koliko so posamezni predstavniki podobarske rodbine Šubicev iz Hotovlje in Poljan, ki so delovali v 19. stoletju kot podobarji, s svojimi deli zaznamovali profane objekte, je težko določiti. Vemo, da je bil Štefan Šubic (1820–1884) več tudi fresko tehniko, saj je leta 1871 v celoti poslikal notranjost kapele Žalostne Matere Božje pri Svetem Križu nad Srednjo vasjo. Leta 1912 jo je obnovil njegov sin Valentin Šubic (1859–1927). So pa freske v Predmostu 3 (na Županušu) pripisane Štefanu Šubicu (Planina 1976: 107). Freske so nastale pozneje, ko je bil v baroku prezi-

3 *Putto* (množina *putti*) je lik zavaljenega otročiča, skoraj vedno fantka,

pogosto nagega in s krili (internetni vir).

dan in baročno poslikan kmečki dvorec (Sedej 1975: 73–82), saj so stlačene v polja med okenskimi odprtlinami. Na omenjenih treh freskah so upodobljeni sv. Florjan, ki gasi hišo, sv. Martin, ki deli plašč z revežem (farni zavetnik), in Marija priprošnjica s plaščem (Makarovič 1986: 64), katere kip je za farno cerkev izdelal prav Štefan Šubic. Nad vhodnimi vrati lahko opazimo sled poslikave – ščitka, domnevno grba. Freske so bile leta 1971 in 1972 restavrirane po navodilih takratnega ljubljanskega Zavoda za spomeniško varstvo.

Konec 19. stoletja je bilo v zgornjem nadstropju ene od hiš na Kovskem Vrhu naslikanih kar 12 fresk. V »gorenji hiši« med okni sta bili naslikani freski takratnega gospodarja in njegove žene, na vzhodni steni je bila freska Zadnje večerje ter freska štirih letnih časov. Posamezne letne čase so predstavljale štiri ženske, oblečene letnim časom primerno. Te freske naj bi bile sredi 20. stoletja ob predelavah uničene. Ohranjene pa so freske v kašči in gornji veži, kjer so na stenah med oboki skoraj v naravni velikosti naslikani: na vzhodni steni sv. Mihael ki stoji na hudiču in s tehtnico tehta dobra dela, na južni Križanje in sv. Volbenk, zavetnik pripadajoče podružnične cerkve, ter na severni steni Anton Puščavnik, upodobljen kot menih, hodeč med demoni, s križem v levi roki in palico z zvončkom v desni roki ter s prašičem ob nogi. V kašči so vidni naslikani najmanj štirje moški svetniki (na zahodni sv. Urban), na vzhodni sv. Valentin (zavetnik takratnega gospodarja Tineta) in sv. Lucija ter dva nedoločljiva svetnika. Po hišni kroniki naj bi jih naslikal Pavel Šubic (1861–1929), v seznamu kulturnih spomenikov, ki ga je leta 1954 pripravil Muzej v Škofji Loki, pa so pripisane Štefanu Šubicu.

S konca 19. stoletja sta tudi freski sv. Martina na konju s klečočim revežem in sv. Florjana, ki gasi gorečo Žagarjevo hišo, naslikani v *secco* tehniki na čelni fasadi hiše Hotovlja 8 (par' Žagarji). Po pripovedovanju sedanjega gospodarja, Pavla Debeljaka, naj bi freski dal naslikati njegov prednik, Janez Debeljak, Kožuhov s Kovskega Vrha. K hiši se je priženil okrog leta 1882 in sezidal novo hišo ter mlin. Pri hiši je izročilo, naj bi freski naslikala Šubica iz Gorenje vasi. Verjetno gre za Blaža Šubica, mlajšega brata Štefana Šubica, rojenega 1. februarja 1827 v Hotovlju (umrl 16. julija 1899 v Gorenji vasi), ki je bil prav tako podobar in kipar, in njegovega sina Jožefa Šubica, rojenega 1. 11. 1862 v Hotovlju, umrlega 20. julija 1925 v Ljubljani. Pred leti sta bili freski restavrirani.

Freske, nastale po letu 1807, uokvirjajo naslikan ali *profiliran* pravokotni okvir v obliki pokončnega pravokotnika, ki ima zgornjo stranico ločno izpahnjeno. Nobena od vidnih fresk nima dodanega dodatnega geometrijskega ali rastlinskega okrasja, kar je značilnost starejših kmečkih fresk.

V obdobje preloma z 19. v 20. stoletje bi uvrstili tudi freski, naslikani v poglobljeni niši gospodarskega poslopja na naslovu Volča 7 (par' Jernej). Freski sta danes v tako slabem stanju, da se svetnikov ne da več razbrati. Domnevam, da sta slikani na suh omet, v *secco* tehniki. Pisni vir (Makarovič 1986: 72) naveda, da je bila na eni od fresk upodobljena sv. Marjeta, po hišnem izročilu pa sv. Jurij, ki mu je posvečena tudi bližnja cerkev, in sv. Florjan, katerega kip je tudi v atiki glavnega oltarja bližnje cerkve. V prid zadnjemu svetniku govori tudi dejstvo, da je vas Volča leta 1875 pogorela (Planina 1976: 109).

Na Volči pa je še ena domačija s figuralnima fresko poslikavama, to je domačija Volča 3 (par' Mrak). V zatrepu čelne obcestne fasade hiše je v trikotniku naslikano božje oko, pod njim je v

vogalih datum 3. 9. 1928. Verjetno je to datum, ko je leta 1928 domačija pogorela. Po obnovi domačije je leta 1937 v nadstropju vzhodne čelne fasade gospodarskega poslopja v poglobljeni niši petnajstletni Ive Šubic pod mentorstvom slikarja in restavradorja Mirka Šubica naslikal v južno nišo sv. Florjana, ki gasi požar na hiši, in v severno nišo sv. Jurija, ki se bojuje z zmajem (OŠ Poljane 2000: 16–35).

V drugi polovici 20. stoletja pa je na področju freskanstva v Poljanah in okolici skoraj trideset let s svojim značilnim slikarskim slogom deloval slikar Ive Šubic (1922–1989), Dovjakov Ive iz Hotovlje (OŠ Poljane 2000: 16–35). V fresko slikarstvo je v naše okolje ob sakralni vpeljal tudi posvetno motiviko. Njegovi prvi motivi so iz leta 1960, ko je na hiši Hotovlja 63 (par' Bolantač) naslikal fresko Kmečka alegorija. V posvetnih freskah se pojavljajo motivi družine (par' Bolantač), Kamnoseške družine iz Hotovlje (1976), gasilcev (1974) na Gasilskem domu v Poljanah, motivi iz NOB na freski Poljanska vstaja (1981). Slednjo sestavlja pet vsebinsko skupnih motivov, ženske – Primorka 1976 (Gorenja vas), Pomladna alegorija (1983) na hiši Predmost 18 in na upodobitvah štirih letnih časov na slopnem znamenju pod njegovim ateljejem v Predmostu (1987). Kmečko življenje in delo je upodobil na freski v avli šole Poljane 100 (1986), ki jo vsebinsko sestavlja pet motivov. Delo in kmečko življenje predstavljajo: kopači, košnja in potovke;⁴ Agata, ki jezdi prašiča nad starimi Poljanami, in Luca pa sta motiva, vzeta iz Tavčarjevih literarnih del. Kot velik ljubitelj narave je leta 1986 za Lovski dom v Gorenji vasi naslikal fresko lovca in okoli njega divje živali, ki živijo v osrednjem delu Poljanske doline. Seveda je na željo naročnikov slikal tudi freske svetnikov, ki so že v preteklosti krasila številne fasade. Tako je naslikal, držeč se slikarske tradicije, freske sv. Florjana (Jarčje Brdo nad Lušo 2, 1967), sv. Jurija (Predmost 28, 1980 in Četena Ravan 2, 1984) ter ogromno, 400 x 140 cm veliko figuro sv. Krištofa (Predmost 38, 1979).

Tudi hči Iveta Šubica, Maja Šubic (1965), se na freskah loteva tako posvetnih kot tudi sakralnih tem. Odvisno od naročnika upodablja živali: Poljane 59 (Lovski dom), obrtniška orodja in materiale. V Hotovlju 93 (par' Šuštarji) čevljarstvo orodje in pripomočke, par' Strojariji v Poljanah 62 strojarske. Tudi Maja Šubic na željo naročnika naslika fresko s sakralno motiviko. Tako je v Javorjah na vhodno fasado naslikala Marijo z detetom v naročju in panoramo Javorij pod njo, v Hotovlju 24 fresko sv. Stanislava, postavljenega v domače poljansko ozadje z Blegošem.

Na freskah Maje Šubic se ob njenem imenu pojavlja ime slikarke Irene Romih, vedno pa še ime zidarskega mojstra, ki je ustvaril podlago za fresko. Tudi freske Iveta Šubica nosijo zapis o zidarskem mojstru, ki mu je izdelal zidarsko podlago za fresko. Na rojstni hiši geografa Janeza Jesenka v Poljanah sta Maja Šubic in Irena Romih leta 2008 ustvarili posebno spominsko ploščo, ki ni iz marmorja, temveč je izvirna umetniška freska, naslikana na odlomljen kos lehnjaka. Upodobili sta izsek iz katastrskega načrta Poljan z vaškim središčem in izpostavljenost Jesenkovo rojstno hišo.

Na Muravah in Žetini so na fasadah posvetna dela samorastnika izpod Blegoša, Petra Jovanoviča. V zadnjem času freske slika tudi diplomirana restavratorka Jerneja Kos. Naslikala je štiri freske s sakralno-posvetno temo na novo hišo v Bukovem Vrhu 17 (par'

4 Potovka = ženska, ki hodi iz kraja v kraj, da izpolnjuje naročila.

Bukuc), na preužitkarsko hišo Kovski Vrh 5 (par' Kožuh) pa po stari predlogi fresko Marije.

Kljub temu da v osrednjem delu Poljanske doline delujejo domači akademsko izobraženi slikarji, pa na podlagi osebnega poznanstva z naročnikom dobijo naročila za fresko tudi akademsko izobraženi freskanti od drugod. Tako je leta 2001 Lojze Čemažar na fasado hiše Žabja vas 6 (par' Becenc) naslikal freski Janeza Nepomuka in zavetnika sedanjih lastnikov hiše, sv. Martina na konju, ki z revežem deli plašč.

Veliko število kvalificiranih slikarjev, delujočih samo v Poljanah in okolici, je dalo v primerjavi s celotno Slovenijo nadpovprečno število fresk visoke umetniške vrednosti, ki krasijo fasade stavb. Z delovanjem akademskih freskantov se pojavlja tudi manj poslikav slabo zasnovanih in izvedenih umetniških zamisli. V 18 vaseh osrednjega dela Poljanske doline je na 35 profanih objektih 75 fresk.

Zaključek

Freske so slikali različni slikarji. Po njihovem znanju jih lahko delimo v tri skupine. V prvo sodijo kvalificirani in podeželski slikarji, ki so slikali tudi podobe za cerkve in znamenja. Na Loškem je bil to najprej Jernej iz Loke, nato Janez Anton Tušek in podobarska delavnica Štefana Šubica (1820–1884) v Poljanah. Pri delu so Štefanu Šubicu pomagali: brata, sinovi, nečaki in učenci (Sedej: 1961 92–102). V drugi polovici 20. stoletja pa so se fresko slikarstvu začeli posvečati tudi akademsko izobraženi slikarji, med njimi Ive Šubic, in slikarke Maja Šubic, Irena Romih ter diplomirana restavratorka Jerneja Kos. V drugi skupini so dela polkvalificiranih kmečkih slikarjev, ki so slikali freske na kmečkih hišah – ljudska delavnica s preloma 18. v 19. stoletje. Njihova dela so preprostejša, ploskovita, barve osnovnejše, čistejše, okvirji šablonsko ponavljajoči. V tretjo skupino sodijo samouki, njihova dela so okorna, podobe naslikane neproporcionalno, s konturo, največkrat pobarvane le z eno ali dvema barvama. Barvali so s tistim, kar so pač imeli.

Kaj storiti, če pri obnovi stavb med deli opazite, da je pod beleži in ometi poslikava? Če fresk nimate namena obnavljati, pustite freske pod beleži ali ometi, saj so tako najboljše zaščitene pred raznimi zunanji vplivi. Če bi morali zaradi vrste del kakšen del ometa ali zidu odstraniti, pokličite Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, pristojno območno enoto, ali usposobljenega restavratorja, da na mestu preveri, za kakšno vrsto poslikave gre. Če se poslikave res ne da ohraniti in restavrirati na njeni lokaciji, potem se pristojna služba, glede na kakovost, pogostnost ipd. odloči za zadnjo možnost, to je snemanje freske s fasade in prenos v restavratorsko delavnico. Po restavratorski obdelavi in restavriranju se sneto fresko fiksira na trdo podlago – aluminijasto ploščo in fresko vrne na fasado novega objekta, v muzejski depo ali pa se jo uvrsti v stalno postavitev v muzeju.

Pri restavriranju fresk in poslikav je treba upoštevati restavratorsko etiko, ki veleva, da se lahko umetnine dopolnjuje samo v

primeru, ko smo prepričani, kakšen je bil izvorni manjkajoči del. Ko gre za veliko umetniško vrednost (srednjeveške freske), si iz spoštovanja do umetnine ne smemo dovoliti potvarjanja manjkajočih delov. V praksi se lahko rekonstrukcija dela le na minimalnih manjkajočih fragmentih ali enostavnih elementih poslikave, za katere imamo ohranjen vzorec (npr. manjkajoči del bordure, vzorca, ipd.).

Skušala sem orisati stanje fresk v osrednjem delu Poljanske doline. Mogoče pa plasti ometov in beležev še skrivajo kakšno lepo presenečenje – fresko. Ne vemo pa, kaj je bilo že pred leti uničeno, porušeno ali pa je danes v tako slabem stanju, da se ne da več razbrati motiva, datacije in avtorja.

Viri in literatura

CEVC, Emilijan: Umetnostni pomen Škofjeloškega okoliša. *Loški razgledi* 1, 1954, 65–76.

KOLMAN, Dušan: *Slikar Jernej iz Loke in njegova dela na Loškem: Vodnik*. Škofja Loka: Muzejsko društvo (Vodniki po loškem ozemlju; 10), 2011.

MAKAROVIČ, Gorazd: *Slovenska ljudska umetnost*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1981, 64–86.

OŠ POLJANE: *Ive Šubic: Poet in glasnik Poljanske doline*. Poljane: Osnovna šola, 2000.

PLANINA, France: *Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino*. Škofja Loka: Muzejsko društvo; Občinska kulturna skupnost, 1976, 101–113.

RESMAN, Blaž: Mački. *Acta historiae artis Slovenica* 8, 2003, 85–108.

SEDEJ, Ivan: Podobarstvo na loškem ozemlju v 19. stoletju. *Loški razgledi* 7, 1961, 92–102.

SEDEJ, Ivan: Poročila. *Varstvo spomenikov* 11, 1966, 185.

SEDEJ, Ivan: Arhitekturna in stilska problematika kmečkih dvorcev na loškem ozemlju v 18. stoletju. *Loški razgledi* 14, 1967, 68–77.

SEDEJ, Ivan: Socialna in likovna struktura tipov kmečkega stavbarstva na loškem ozemlju v luči opredeljevanja stavb. *Loški razgledi* 22, 1975, 73–82.

ŠTUKL, France: Slikar Janez Anton Tušek (1725–1798). *Loški razgledi* 20, 1973, 147–150.

Internetni vir

Internetni vir: Wikipedia: Putto; <http://sl.wikipedia.org/wiki/Putto>, 20. 5. 2013.

Informatorji

Rudolf Kokalj, Podgora 19, 2013

Stanka Kokelj, Volča 7, 2012

Pavle Debeljak, Hotovlja 8, 2012

Aleš Debeljak, Kovski Vrh 5, 2012

Janez Hrovat, Žabja vas 6, 2012

Maja Šubic, Škofja Loka, 2012

Slavko Novak, Dolenje Brdo 2, 2012

Pavle Ušeničnik, Volča 3, 2012